

Katarzyna CIENKA¹

Pod merytoryczną opieką – dr. Jerzego LUTEGO

KOBIETA W SPOŁECZEŃSTWIE - DYNAMIKA POZYCJI I RÓL SPOŁECZNYCH ORAZ STEREO- TYPÓW PŁCI W POLSCE

Abstrakt: Artykuł prezentuje wizerunek kobiety w społeczeństwie. Przedstawione zostało, w jaki sposób na przełomie lat, rola i pozycja kobiet ewoluowała oraz jak procesy zachodzące w społeczeństwie i kulturze wpłynęły na zmianę w mentalności Polaków. Chociaż stereotypy płci są głęboko zakorzenione w świadomości ludzi, aktywne i wyzwolone kobiety zyskują coraz większą akceptację społeczną, przelamując tym samym owe schematy. Artykuł nakreśla zatem, na jakim etapie znajduje się społeczeństwo oraz jaka jest obecna sytuacja kobiet na rynku pracy.

Słowa kluczowe: kobieta, rola społeczna, pozycja społeczna, płć kulturowa, stereotypy płci

WSTĘP

Podstawą do napisania artykułu było przyjęcie założenia, iż rola kobiety w społeczeństwie i kulturze ulega ciągłym zmianom. W wielu dziedzinach życia społecznego, włączając również te, które niegdyś zarezerwowane były tylko dla mężczyzn, udział kobiet jest coraz liczniejszy i staje się coraz bardziej pożądanym. Nadal jednak na ich drodze do kariery stoją liczne utrudnienia. Niezwykle ciężką do pokonania barierą są panujące w naszej kulturze stereotypy, określające tradycyjne miejsce i role odpowiednie dla obu płci. Jednak wzory te w coraz większym stopniu zacierają się i tracą na znaczeniu. Choć problem nierówności i szeroko rozumianej dyskryminacji płciowej jest wciąż obecny we współczesnym świecie, mentalność społeczeństwa ulega stałym, dynamicznym zmianom, które sprzyjają kobietom.

1. STEREOTYP KOBIECOŚCI I MĘSKOŚCI W UJĘCIU SOCJOLOGICZNYM

Jednostka poprzez socjalizację zdobywa wiedzę i umiejętności niezbędne do funkcjonowania w otaczającym ją świecie społecznym. W trakcie tego procesu poznaje normy, wartości i wzory zachowań, adekwatne dla określonej kultury oraz uczy się odgrywać role społeczne. Z czasem, zasób informacji o rzeczywistości, które napływają do niej z wielu źródeł (rodzina, szkoła, grupa rówieśnicza, Kościół, media, itd.), przewyższa jej możliwości poznawcze. Powoduje to, iż jednostka zaczyna czerpać wiedzę od innych i korzystać z ich doświadczeń. W rezultacie, prowadzi to do narastania potocznej wiedzy społecznej, pełnej stereotypów i uprzedzeń². Stereotyp oznacza pewien schemat poznawczy dotyczący danej grupy społecznej, osób, zbiorowości lub organizacji. Charakteryzuje

¹ Katarzyna CIENKA – studentka 1 roku niestacjonarnych studiów II stopnia, kierunku Bezpieczeństwo Narodowe WSOWL.

² D. Becmer, *Stereotyp kobiecości w aspekcie wybranych konfliktów zbrojnych po II wojnie światowej* [w:] *Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa polskiego*, K. Dojwa, J. Maciejewski (red.), Wrocław 2007, s. 29.

KOBIETA W SPOŁECZEŃSTWIE - DYNAMIKA POZYCJI I RÓL SPOŁECZNYCH ORAZ STEREOTYPÓW PŁCI W POLSCE

się nadmiernym uproszczeniem i często emocjonalnym przejawieniem. Ponadto nie jest podatny na zmiany, traktuje daną grupę jako homogeniczną całość, a także nie uwzględnia zasięgania informacji z innych źródeł³. Innymi słowy, stereotypy określić można jako utrwalone „obrazy”, skojarzenia dotyczące fragmentu rzeczywistości społecznej. W odróżnieniu od uprzedzeń, mogą być nacechowane zarówno negatywnie, jak i pozytywnie⁴.

Chociaż stereotypy są najczęściej fałszywe, stronicze i krzywdzące, trudno jest wyobrazić sobie funkcjonowanie świata społecznego bez ich istnienia. Pełnią bowiem wiele pożytecznych funkcji poprzez m.in. kształtowanie i porządkowanie wiedzy jednostki o rzeczywistości społecznej, co daje jej poczucie bezpieczeństwa, a także przyczynia się do integracji ze społecznością, z którą ma bezpośrednio do czynienia⁵. Stereotypizacja dotyczy najczęściej takich kategorii społecznych, jak grupy etniczne, narody, wyznawcy danej religii, ludzie o odmiennej orientacji seksualnej tudzież danej płci. Mówiąc o tej ostatniej kategorii można wyróżnić ogólny stereotyp kobiecości i męskości, zgodnie z którymi pewne cechy osobowościowe, a także role społeczne są traktowane jako typowo kobiece, inne zaś – typowo męskie.

I tak, zgodnie z powyższym „prawdziwą kobietę” charakteryzuje wrażliwość, opiekuńczość i nadmierna emocjonalność, a także bierność i uległość. Główne źródła jej samorealizacji to małżeństwo, założenie rodziny, opieka nad dziećmi i domem oraz wspieranie i usługiwanie swojemu mężczyźnie. Ponadto, cechuje ją podporządkowanie partnerowi oraz zdolność do poświęcenia własnych celów dla dobra rodziny. Ustępuje mężczyźnie w wielu aspektach: inteligencji, umiejętności w dziedzinach zarządzania i techniki. Jest mniej kompetentna i wiarygodna. Kobieta wedle stereotypu nie wykazuje zainteresowania karierą zawodową, pozostaje zależna pod względem finansowym i emocjonalnym od mężczyzny. Nie stara się dorównać płci przeciwnej, dla której stanowi obiekt seksualny i „maskotkę”.

Natomiast w stereotypie męskości kładzie się większy nacisk na jego tożsamość indywidualną. To właśnie mężczyzna postrzegany jest jako dominatywna, pewna siebie „głowa rodziny”. Podejmuje ważne decyzje, rozwiązuje problemy i konfliktowe sytuacje oraz z powodzeniem broni swojej pozycji. Nie bez powodu na jego barkach spoczywa obowiązek utrzymania rodziny, gdyż cechuje go inteligencja, sprawność, fachowość, zorganizowanie. Posiada większą, niż kobieta, wiedzę w wielu dziedzinach (polityka, sprawy urzędowe, zdolności menadżerskie) i odmienne ambicje; jest silnie nastawiony na osiągnięcie sukcesów. Jest odważny i silny zarówno psychicznie, jak i fizycznie, co wiąże się z odpornością na wszelkie niewygody, ból i umiejętności przetrwania w trudnych warunkach. W przeciwieństwie do płci przeciwnej jest samodzielny; ma prawo do prywatności, a nawet do swoich tajemnic.

Zgodnie ze stereotypowym myśleniem, mężczyźni postrzegani są jak grupa bardziej zróżnicowana wewnątrz, podczas gdy kobiety są odbierane jako grupa homogeniczna i oceniane częściej przez pryzmat stereotypowej kobiecej roli społecznej. Konsekwencją istnienia wzorów zachowań i ról odpowiednich dla danej płci jest niesprawiedliwe i nierówne traktowanie kobiet i mężczyzn. Ci ostatni mają wpisane w swoją naturę m.in. agresję, nadużywanie alkoholu, większą swobodę seksualną, prawo

³ J. Strelau, *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Gdańsk 2000, s. 206.

⁴ Stereotypy są one definicjami, na których opiera się cały porządek społeczny, w którym każdy posiada swoje określone miejsce. (...) Tradycje, jako zbiór stereotypów, przekazywany z pokolenia na pokolenie z całym balastem przywiązanych do nich uczuć nie tylko wyznaczają każdej jednostce jej miejsce w świecie, ale w ogóle czyni ją tym, czym jest. J. Bartmiński, *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnologiczne*, Wyd. UMCS, Lublin 2007, s. 56.

⁵ I. Pospiszyl, *Patologie społeczne*, Warszawa 2010, s. 53.

do pewnej dozy zachowań dewiacyjnych i amoralnych, podczas gdy kobiety nie mają przyzwolenia społecznego na żadne z powyższych⁶. Stereotypy te przekazywane są z pokolenia na pokolenie i choć młodsze generacje w coraz większym stopniu przełamują lub niekiedy odrzucają te wzory, to wciąż są one obecne w mentalności społeczeństwa.

2. EWOLUCJA WIZERUNKU KOBIETY I PEŁNIONYCH PRZEZ NIĄ RÓL SPOŁECZNYCH

Kobiety zaczęły walczyć o równouprawnienie poprzez ruchy feministyczne. Feminizm narodził się w trakcie rewolucji francuskiej, nie przynosząc oczekiwanych rezultatów. Pod koniec XIX wieku kobiety wysunęły postulaty o upowszechnienie praw wyborczych i równy dostęp do edukacji. Następnie domagały się, by uzyskać własną tożsamość, a także prawa do aktywności zawodowej. Współcześnie feministki walczą z przemocą wobec kobiet, męskim seksizmem, pornografią; poruszają tematy związane z aborcją, samotnym macierzyństwem, tożsamością kobiet, itp.

Zasadę równości płci i niedyskryminacji deklaruje wiele organizacji międzynarodowych (np. Karta Narodów Zjednoczonych, konwencje ONZ, UNESCO), europejskich (np. Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Obywatela, dokumenty Rady Europy, dyrektywy Unii Europejskiej), a także wszystkie współczesne konstytucje⁷. Równe prawa kobiety i mężczyzny gwarantuje Konstytucja RP, a Kodeks pracy i Ustawa o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu przewidują wysokie kary dla pracodawców, którzy okażą jakiegokolwiek przejaw dyskryminacji wobec pracowniczek⁸. To jedynie przykłady działań, mających na celu zagwarantowanie równego statusu kobiet i mężczyzn. Teoretyczne umocowanie równouprawnienia płci odnajdujemy w teorii egalitaryzacji Rolanda Ingleharta i Pippy Norris, która powstała na gruncie długoletnich badań prowadzonych etapami w latach 1971 – 2003 w 80 państwach na świecie, na populacji ponad pół miliona respondentów. W ich efekcie powstała publikacja pt. *Wzbierająca fala. Równouprawnienie kobiet a zmiana kulturowa na świecie*, opisująca wpływ kultur narodowych, bogactwa i poziomu rozwoju gospodarczego oraz systemów politycznych państw na szanse i skłonność kobiet do przejmowania ról społecznych przypisanych dla mężczyzn. Autorzy dowiedli, że im większy poziom dobrobytu, bardziej stabilny system polityczny, zmiany kulturowe przebiegają dynamicznie, jednak bez większych turbulencji społecznych. W takich realiach kobieta uczestniczy prawie we wszystkich formach aktywności społecznej. Natomiast w społeczeństwach relatywnie ubogich, zmiana kulturowa następuje wolno, a czasami wcale, co ogranicza kobiecie dostęp do wszelkich form aktywności. W ich efekcie powstała publikacja pt. *Wzbierająca fala. Równouprawnienie kobiet a zmiana kulturowa na świecie*, opisująca wpływ kultur narodowych, bogactwa i poziomu rozwoju gospodarczego oraz systemów politycznych państw na szanse i skłonność kobiet do przejmowania ról społecznych przypisanych dla mężczyzn. Autorzy dowiedli, że im większy poziom dobrobytu, bardziej stabilny system polityczny, zmiany kulturowe przebiegają dynamicznie, jednak bez większych turbulencji społecznych. W takich realiach kobieta uczestniczy prawie we wszystkich formach aktywności społecznej. Natomiast w społeczeństwach relatywnie ubogich, zmiana kulturowa następuje wolno, a czasami wcale, co ogranicza kobiecie dostęp do wszelkich form aktywności⁹.

⁶ I. Pospiszyl, *Patologie... op. cit.*, s. 60-61.

⁷ J. Braciak, *Konstytucyjna zasada równości a sytuacja prawna kobiet w poglądach doktryny i orzecznictwa* [w:] *Kobiety w grupach ...op.cit.*, s. 45.

⁸ T. Jaształ, *Równy status kobiet i mężczyzn w Polsce* [w:] *Kobiety w grupach... op.cit.*, s. 179.

⁹ Zob. R. Inglehart, P. Norris, *Wzbierająca fala. Równouprawnienie kobiet a zmiana kulturowa na świecie*, PIW, Warszawa 2009. opisująca wpływ kultur narodowych, bogactwa i poziomu rozwoju gospodarczego oraz systemów politycznych państw na szanse i skłonność kobiet do przejmowania ról społecznych przypisanych dla mężczyzn. Autorzy dowiedli, że im większy poziom dobrobytu, bardziej stabilny system po-

KOBIETA W SPOŁECZEŃSTWIE - DYNAMIKA POZYCJI I RÓL SPOŁECZNYCH ORAZ STEREOTYPÓW PŁCI W POLSCE

Teoretycznie powinny one wyeliminować wszelkie formy dyskryminacji ze względu na płeć, jednak w praktyce daleko jeszcze do całkowitej równości kobiet i mężczyzn zarówno w Polsce, jak i w innych społeczeństwach. Przyczyniają się do tego głęboko zakorzenione w świadomości ludzi stereotypy dotyczące modelu rodziny, w którym to zdominowanej przez mężczyzn kobiecie przypada rola „kury domowej”. Wyzwolenie się od tradycyjnego podziału ról w małżeństwie utrudnia fakt, iż jest on wpajany jednostkom od najmłodszych lat, zarówno przez rodziców, jak i szkołę. Dodatkowo wizerunek kobiety prezentowany w mediach, które mają niezwykłą siłę manipulacji, sprzyja kształtowaniu się takich poglądów.

Na wizerunek kobiety w społeczeństwie w dużym stopniu wpływa sposób jej ukazania przez środki masowego przekazu, zwłaszcza telewizję, która nieustannie uznawana jest za najpotężniejsze medium. Obraz najbardziej zbliżony do stereotypu prezentuje większość reklam i telenowel. Kreują one stereotypowe postacie żyjące w wyidealizowanym świecie. Kobiety znajdują się na niższym szczeblu w hierarchii społecznej, jednak nie starają się tego zmienić, gdyż taka pozycja im odpowiada, a nawet je uszczęśliwia. Spełniają się w roli strażniczek ogniska domowego, przy czym są nienagannie ubrane, wiecznie uśmiechnięte i tryskające energią. Obowiązki domowe oraz zaspokajanie potrzeb męża i dzieci stanowią dla nich źródło satysfakcji i spełnienia. Drugi „model kobiet” prezentowany przez współczesne media, to młode, nieskazitelnie piękne „nimfy”, dla których jedyny priorytet stanowi dbanie o wygląd i pielęgnacja idealnego, szczupłego ciała. Ukazywane w ten sposób modelki czy aktorki są uprzedmiotawiane, traktowane wyłącznie jako obiekt seksualny, a w efekcie same stają się towarem¹⁰. Obydwa zaprezentowane modele są dla kobiet krzywdzące, określają ich pozycję społeczną jako niższą, niedorównującą pozycji zajmowanej przez mężczyzn. Górnik czy oficer wojskowy płci żeńskiej to w mediach widok niezwykle rzadki.

Nie oznacza to jednak, że wyzwolone, niezależne kobiety nie mają siły przebiccia, gdyż stała aktywność ruchów kobiecych przyczynia się do zmiany ich wizerunku w oczach społeczeństwa. Współcześnie, różnice między płciami drastycznie się zacierają. Kobiety w dalszym ciągu pełnią tradycyjne role, jednak z powodzeniem podejmują się coraz to nowych zadań, które uznawane są za typowo męskie¹¹. Coraz częściej angażują się w politykę, obejmują kierownicze stanowiska, czy też wiążą swoją przyszłość z zawodową służbą w policji, wojsku, itp. Stale zwiększając zasięg swojej aktywności, kobiety udowadniają, iż wbrew powszechnej opinii, nazywanie ich „słabą płcią” nie jest do końca uzasadnione.

Mentalność kulturowa polskiego społeczeństwa stanowi poważną barierę w ewolucji wizerunku kobiety, gdyż stereotypy dotyczące tradycyjnego modelu rodziny są głęboko zakorzenione w jego świadomości. Zarówno mężczyźni jak i tzw. „kobiety kobiet” w pewnym stopniu obawiają się feminizacji sfer życia dotychczas zmaskulinizowanych. Kobiety, które odnoszą sukcesy w zawodach uważanych za typowo męskie są negatywnie oceniane przez obie płcie¹². Proces transformacji ustrojowej zapoczątkował powolną zmianę mentalności Polaków. Jednak uwolnienie się od stereotypów związanych z rolami

lityczny, zmiany kulturowe przebiegają dynamicznie, jednak bez większych turbulencji społecznych. W takich realiach kobieta uczestniczy prawie we wszystkich formach aktywności społecznej. Natomiast w społeczeństwach relatywnie ubogich, zmiana kulturowa następuje wolno, a czasami wcale, co ogranicza kobiecie dostęp do wszelkich form aktywności.

¹⁰ I. Tomys, *Wizerunek kobiety w społeczeństwie kreowany przez media. Ujęcie socjologiczne* [w:] *Kobiety w grupach...* op. cit, s. 439-444.

¹¹ *Ibidem*.

¹² K. Karasiewicz, A. Bata, R. Lewandowski, *Dlaczego kobietom trudniej jest osiągnąć sukces zawodowy? Utajone stereotypy i uprzedzenia wobec kobiet w pracy* [w:] *Kobieta w kulturze – kultura w kobiecie*, A. Chylicka, M. Kaźmierczak, Kraków 2006, s. 246-247.

plci wymaga wiele czasu, a także wysiłku ze strony kobiet pragnących całkowitej równości szans zawodowych, gdyż owe poglądy głęboko zakorzeniły się w społeczeństwie.

3. KARIERA ZAWODOWA KOBIETY A KULTUROWA NIERÓWNOŚĆ PŁCI

Pozycja społeczna kobiet uległa zmianie wraz z podejmowaniem przez nie nowych ról społecznych, przede wszystkim rozpoczęciem pracy zawodowej. Dzięki temu uzyskały niezależność ekonomiczną, możliwość kształcenia, a w konsekwencji większy dostęp do sfery kulturalnej, intelektualnej i politycznej. Aktywność kobiet na rynku pracy rozpoczęła się na masową skalę w XIX wieku w trakcie rewolucji przemysłowej i wiązała się z mechanizacją produkcji, co zmniejszyło wagę siły fizycznej robotnika¹³. Wówczas „płeć piękna” zaczęła być traktowana jako tania siła robocza.

Dyskryminacja kobiet w pracy była powszechna od zawsze. Nierówność była warunkowana przede wszystkim macierzyństwem, co wiązało się z mniejszą dyspozycyjnością, mniejszą siłą i sprawnością fizyczną, omawianym wcześniej tradycyjnym modelem rodziny, postawami pracodawców, organizacji zawodowych, jak również samych kobiet, którym brak asertywności, pewności siebie i wiary we własne możliwości utrudniał osiągnięcie sukcesu¹⁴. Wszystkie te czynniki stanowiły i wciąż stanowią trudną do przebicia barierę na drodze do równego traktowania obu płci.

Pozycja pracy w hierarchii wartości człowieka zmienia się wraz z wiekiem, jednak zmiany te przebiegają inaczej u obu płci. Podczas gdy mężczyzna może skupić się na karierze zawodowej w każdej fazie życia rodzinnego, u kobiety wartość pracy gwałtownie maleje w fazie wczesnego rodzicielstwa, w trakcie której często przerywa ona aktywność zawodową i oddaje się w pełni roli macierzyńskiej. Znaczenie kariery wzrasta dopiero po „odchowaniu dzieci”¹⁵. Zatem kobieta, która decyduje się wejść w rolę matki, okresowo obniża swą aktywność zawodową na rzecz rodzicielstwa. Mężczyzna zaś nie ponosi w tym czasie zbyt wielkich kosztów rodzinnych, a tym samym może stale koncentrować się na karierze. W konsekwencji pomiędzy płciami powstaje dystans. Drogi do sukcesu matki i ojca mają różne stopnie trudności.

Współczesna kobieta, która pełniąc tradycyjne role, jednocześnie pnie się po szczeblach kariery zawodowej, zwykle spotyka na swej drodze wiele problemów. Wiąza się one z przeciążeniem. Obowiązki domowe i opieka nad dziećmi pochłaniają bowiem mnóstwo czasu i energii, którego w efekcie brakuje na to, by realizować się zawodowo. Kolejną przeszkodą jest niezgodność oczekiwań, związanych z rolą matki i żony, a tych związanych z pracą. Nie znaczy to jednak, że te czy inne bariery zamykają kobietom drogę do sukcesu. Niejednokrotnie pokazywały i pokazują, iż potrafią doskonale pogodzić życie rodzinne i zawodowe¹⁶. Kobiety decydujące się na pełnienie obu tych ról jednocześnie rozróżnia to, na których pozycjach w hierarchii wartości życiowych umiejscawiają każdą z nich. Te, które wyżej cenią sobie rodzinę, a pracę traktują jedynie jako źródło dochodu, Giddens nazywa „kobietami pracy”. Jeżeli zaś kariera stanowi dla nich wartość najważniejszą, są to „kobiety kariery”¹⁷. Stereotypy związane z płcią ulegają przekształcaniu w bardzo wolnym tempie, co utrudnia „kobietom kariery” realizowanie się i osią-

¹³ L. Piekarska, *Praca zawodowa a kulturowa nierówność płci* [w:] *Kobiety w grupach... op.cit.*, s. 361-362.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, s. 363-364.

¹⁶ *Ibidem*, s. 364-365.

¹⁷ *Ibidem*, s. 370.

KOBIECI W SPOŁECZEŃSTWIE - DYNAMIKA POZYCJI I RÓL SPOŁECZNYCH ORAZ STEREOTYPÓW PŁCI W POLSCE

ganie satysfakcji zawodowej. Dlatego też w polskim społeczeństwie nadal przeważa model, w którym to życie rodzinne stanowi dla kobiety główne źródło spełnienia.

Ważnym czynnikiem różnicującym płcie jest to, (...) że kobiety są bardziej uzdolnione do funkcjonowania w świecie osób, a mężczyznom łatwiej jest funkcjonować w świecie rzeczy¹⁸. Dlatego też różne są ich priorytety w aspekcie wykonywanej pracy. Kobiety pragną przede wszystkim przyjaznej atmosfery i stosunków międzyludzkich, podczas gdy mężczyźni przywiązują największą wagę do pewnej, długoterminowej kariery oraz satysfakcjonujących zarobków.

Powyższe zróżnicowanie wiąże się z przypisaniem określonych zawodów jako typowych dla danej płci. Stereotypowy podział pracy ma uwarunkowania zarówno w historii, jak i w kulturze. Pewne zawody uważa się za kobiece, gdyż z różnych względów niemożliwa była ich monopolizacja przez mężczyzn. Podział pracy ze względu na płeć ma charakter kulturowy, co oznacza, iż kobiety mają możliwość wykonywania każdego zawodu (choć niekoniecznie w takich samych proporcjach jak mężczyźni)¹⁹. Współczesna kobieta pragnąca rywalizować z mężczyznami w zawodach, które były i są ich domeną, musi potrafić przejmować męskie wzorce i normy zachowania, czyli obiektywność, opanowanie, konkurencyjność, wykorzystując jednocześnie jej własne cechy, jak na przykład empatia, czy wrażliwość.

4. BARIERY NA DRODZE DO KARIERY ZAWODOWEJ KOBIECI

Jednym z podstawowych mechanizmów stanowiących ograniczenie dla osiągnięcia sukcesu zawodowego jest tzw. szklany sufit. Zjawisko to jest powszechne i dotyczy głównie kobiet. Jest rozumiane jako niewidzialna bariera, uniemożliwiająca jednostce zajmowanie najwyższych szczebli w hierarchii zawodowej. Dość podobne znaczenie ma tzw. mechanizm lepkiej podłogi, zgodnie z którym pracownik jest „przyklejony” do najniższego stanowiska i nie ma możliwości rozwoju i awansu. Dla porównania, w środowisku mężczyzn częstym zjawiskiem są tzw. ruchome schody, które ułatwiają im osiągnięcie coraz wyższej pozycji zawodowej.

Niechęć pracodawców do zatrudniania i obsadzania kobiet na wyższych stanowiskach wynika faktu, iż są one bardziej zaangażowane w sferę rodziny, rola matki i żony jest dla nich najważniejsza. W konsekwencji praca stanowi wartość drugorzędą. Pracodawcy obawiają się odejścia kobiet na urlop macierzyński czy wychowawczy. Ponadto faworyzowanie mężczyzn wynika również z mentalności kulturowej społeczeństwa, według której kariera zawodowa i kierownicze stanowiska nie są odpowiednie dla kobiet ze względu na ich zbytnią emocjonalność, nieprzewidywalność i brak zdolności przedsiębiorczych.

Nie oznacza to jednak, że bariery na drodze do kariery kobiet stawiają wyłącznie pracodawcy. Część winy leży bowiem po stronie samych zainteresowanych, które nie wierzą w swój sukces i brakuje im odwagi oraz asertywności. Ważnym czynnikiem utrudniającym równy dostęp obu płci do rynku pracy jest brak solidarności zawodowej pomiędzy kobietami. W przeciwieństwie do mężczyzn, nie wspierają się i co więcej, często odczuwają wzajemną niechęć, a nawet zawiść²⁰. Oznacza to, iż kobietom znacznie

¹⁸ A. Pieczywok, *Rola i znaczenie kobiet w środowisku i zawodzie w aspekcie historycznym* [w:] *Kobiety w grupach... op.cit.*, s. 358.

¹⁹ L. Piekarska, *Praca zawodowa a kulturowa nierówność płci* [w:] *Kobiety w grupach... op.cit.*, s. 365.

²⁰ (b.a.), *Szklany sufit i lepka podłoga – nadal dla polskich kobiet*, <http://biznesologia.pl/biznesologia.pl/szklany-sufit-i-lepka-podloga-nadal-dla-polskich-kobiet.html>, dostęp z dnia 10.11.2011.

trudniej osiągnąć spójność, maksymalną wydajność grupy oraz przyjazną atmosferę w takim stopniu jak mężczyznom.

5. PRZELAMYWANIE STEREOTYPU ZAWODÓW TYPOWO MĘSKICH

Wraz z narodzeniem się feminizmu, kobiety zaczęły domagać się prawa uczestnictwa w sferach dotychczas uważanych za patriarchalne. W trakcie II fali zażądały równego dostępu do wykonywania zawodów, postrzeganych jako męskie.

Dziś, kiedy równouprawnienie i niedyskryminowanie ze względu na płeć gwarantuje prawo, okazuje się, że największą przeszkodą w osiągnięciu faktycznej równości jest społeczeństwo. Stereotypy i uprzedzenia przekazywane są z pokolenia na pokolenie wraz z wartościami i wzorami zachowań, co powoduje, iż tak trudna jest zmiana w myśleniu i postrzeganiu świata społecznego. Bariery te kształtują się w świadomości jednostek niezależnie od płci. Mężczyznom nie podoba się utrata wyższej dotychczas pozycji społecznej, kobietom natomiast brakuje pewności siebie i odwagi, by sięgnąć po to, co według tradycji jest przywilejem płci przeciwnej. Te zaś, które decydują się wkroczyć w „męski świat”, skazane są z reguły na izolację i brak akceptacji otoczenia. Wkroczenie kobiety do zdominowanej przez mężczyzn sfery zawodowej wiąże się z wniesieniem przez nią nowej kultury, odmiennej od tej, która ukształtowała się w danej organizacji. Jednak rzadko zdarza się, by jej własny system wartości miał odpowiednią siłę przebiccia i w jakikolwiek sposób wzbogacił kulturę dominującą. Zazwyczaj jest on przez nią odrzucany lub wchłonięty²¹. W konsekwencji kobieta musi „dopasować się” do nowego środowiska; przyjmując męskie wzorce zachowania i myślenia, a tym samym w pewnym stopniu „zatrącić” swoją kobiecość.

Stereotypy decydują również o prestiżu danego zawodu. Osoby zajmujące stanowiska typowo męskie niezależnie od płci będą wyżej cenione przez otoczenie, niż osoby na stanowiskach uznawanych za kobiece. Natomiast im większy stopień feminizacji danego zawodu, tym bardziej traci on prestiż i ulega społecznej deprecjacji²². Aby przełamać stereotypy związane z podziałem na zawody męskie i kobiece, niezbędna jest zmiana mentalności polskiego społeczeństwa. Zdaniem Jonathana H. Turnera *dynamika wynikająca z nierówności związanych z płcią kulturową i historyczną działa na rzecz mężczyzn, którzy mieli nieznaczną, ale decydującą przewagę, by kontrolować zasoby ekonomiczne, a także w znacznej mierze polityczne i ideologiczne*²³. W efekcie kobiety od zawsze stały na przegranej pozycji.

Obserwując współczesne społeczeństwo polskie, można dostrzec zmiany w jego świadomości. Pod wpływem integracji europejskiej oraz transformacji ustrojowej zmieniają się poglądy na temat roli kobiet. Zacierają się granice, które oddzielały sfery życia przeznaczone dla określonych płci, dzięki czemu stereotypy, choć istnieją nadal, coraz częściej są przełamywane przez kobiety świadome swojej wartości i umiejętności.

PODSUMOWANIE

Celem artykułu jest ukazanie wizerunku kobiety w społeczeństwie. Omówione zostały stereotypy dotyczące obu płci oraz ich wpływ na odbiór społeczny kobiet aktywnych zawodowo. Obecność owych, silnie zakorzenionych w naszej kulturze stereotypów

²¹ A. Dębska, *Kobieta w mundurze, czyli nowa jakoś w systemie bezpieczeństwa państwa*, Toruń 2004, s. 47-48.

²² L. Piekarska, *Praca zawodowa a kulturowa nierówność płci* [w:] *Kobiety w grupach...* op.cit., s. 367.

²³ S. Krawiec, *Opinie społeczne na temat kobiet pracujących w grupach dyspozycyjnych w świetle badań własnych* [w:] *Kobiety w grupach...* op.cit., s. 251.

KOBIETA W SPOŁECZEŃSTWIE
- DYNAMIKA POZYCJI I RÓL SPOŁECZNYCH ORAZ STEREOTYPÓW PŁCI W POLSCE

tworzy bariery, które utrudniają przedstawicielkom „płci pięknej” rozwój i samorealizację. Poczynając od socjalizacji, w trakcie której wpajana jest im wyższość wartości rodzinnych nad karierą zawodową, poprzez promowanie przez media tradycyjnych wzorów kulturowych, dyskryminujący stosunek pracodawców, kończąc na samych zainteresowanych, którym brak pewności siebie i zdecydowania.

Pozycja kobiet ulega jednak ciągłym zmianom. Na przestrzeni lat można zaobserwować zjawiska stopniowego przełamywania stereotypów dotyczących płci. Procesy zachodzące w społeczeństwie i kulturze prowadzą do zmiany mentalności. Wizerunek kobiety pracującej, nastawionej na karierę zawodową zyskuje coraz większą akceptację społeczną. Choć zmiany w mentalności są procesem stałym i dynamicznym, za wcześnie jednak, by mówić o całkowitej równości i braku dyskryminacji płciowej w sferze zawodowej oraz innych dziedzinach życia społecznego.

BIBLIOGRAFIA:

1. Bartmiński J., *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnologiczne*, Wyd. UMCS, Lublin 2007.
2. Dębska A., *Kobieta w mundurze, czyli nowa jakość w systemie bezpieczeństwa państwa*, wyd. Adam Marszałek, Toruń 2004.
3. Dojwa K., Maciejewski J., *Kobiety w grupach dyspozycyjnych społeczeństwa polskiego*, wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007.
4. Inglehart R., Norris P., *Wzbierająca fala. Równouprawienie kobiet a zmiana kulturowa na świecie*, PIW, Warszawa 2009.
5. Pospiszyl I., *Patologie społeczne*, wyd. PWN, Warszawa 2010.
6. Strelau J., *Psychologia. Podręcznik akademicki*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2000.
7. *Szklany sufit i lepka podłoga – nadal dla polskich kobiet*, <http://biznesologia.pl/biznesologia.pl/szklany-sufit-i-lepka-podloga-nadal-dla-polskich-kobiet.html>.